DIFFERENSIAL YONDASHUVDA O‘QUV MATERIALLARINI TANLASH, MOSLASHTIRISH VA INDIVIDUALLASHTIRISH TAMOYILLARI HAMDA ULARNING TALABALAR MOTIVATSIYASINI OSHIRISHDAGI AHAMIYATI

Ahmadjonova Mokhirabonu Soyibjon qizi
Farg`ona davlat universiteti 2-kurs doktoranti
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-1953-7445

Annotatsiya

Mazkur maqolada differensial yondashuv asosida o‘quv materiallarini tanlash, moslashtirish va individuallashtirish tamoyillari hamda ularning talabalar motivatsiyasini oshirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda o‘quv materiallarini talabalarning bilim darajasi, qiziqishlari, ehtiyojlari va o‘rganish uslublariga moslashtirishning nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Shuningdek, Selection, Adoption va Adaptation bosqichlarining ta’lim jarayonidagi o‘rni hamda differensial topshiriqlarning motivatsiyani oshirishdagi roli tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari differensial yondashuv asosida tanlangan va moslashtirilgan o‘quv materiallari talabalarning ta’lim jarayonidagi faolligini kuchaytirishi, ichki motivatsiyasini rivojlantirishi va o‘quv natijalarini yaxshilashga xizmat qilishini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: *differensial yondashuv, o‘quv materiallari, tanlash, moslashtirish, individuallashtirish, motivatsiya, ta’lim samaradorligi, talaba ehtiyojlari.*

KIRISH

Zamonaviy ta’lim tizimida talabalar o‘rtasidagi individual farqlarni hisobga olish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Talabalarning bilim darajasi, qiziqishlari, ehtiyojlari, o‘rganish sur’ati va kognitiv xususiyatlari turlicha bo‘lganligi sababli an’anaviy bir xil yondashuv asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni barcha talabalar uchun birdek samarali bo‘la olmaydi. Shu nuqtai nazardan differensial yondashuv ta’limni individuallashtirish va talabalarning shaxsiy imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik strategiya sifatida e’tirof etiladi (Tomlinson, 2017).

Differensial yondashuvning markazida talabalarning tayyorgarlik darajasi, qiziqishlari va o‘rganish profillariga mos ravishda o‘quv mazmuni, jarayoni va natijalarini tashkil etish g‘oyasi yotadi. Mazkur yondashuvni samarali amalga oshirishda o‘quv materiallarini tanlash, moslashtirish va individuallashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki o‘quv materiali talabaning ta’lim jarayonidagi faoliyatini boshqaruvchi asosiy vositalardan biri bo‘lib, uning motivatsiyasi va o‘quv natijalariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

So‘nggi yillarda o‘quv materiallarini differensial yondashuv asosida ishlab chiqish va moslashtirish masalasi ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan o‘rganilgan. Xususan, Tomlinson (2013), McGrath (2013), Hall (2002), Chamot (2005) va Canagarajah (2013) o‘z tadqiqotlarida materiallarni talabalarning individual ehtiyojlariga moslashtirish ta’lim samaradorligini oshirishini ta’kidlaydilar. Shuningdek, Deci va Ryan (2000) tomonidan ishlab chiqilgan Self-Determination

Theory talabalarning motivatsiyasi o‘quv muhiti va o‘quv materiallarining mosligi bilan chambarchas bog‘liqligini ko‘rsatadi.

Mazkur maqolaning maqsadi differensial yondashuv asosida o‘quv materiallarini tanlash, moslashtirish va individuallashtirish tamoyillarini tahlil qilish hamda ularning talabalar motivatsiyasini oshirishdagi ahamiyatini yoritishdan iborat.

O‘quv materiallarini tanlash tamoyillari

Differensial yondashuvda material tanlash talabalarning ehtiyojlari, qiziqishlari va tayyorgarlik darajasini hisobga olishga asoslanadi. McGrath (2013) ta’kidlaganidek, materiallarni tanlash jarayonida ularning mazmuni, murakkablik darajasi, kommunikativ qiymati va amaliy ahamiyati e’tiborga olinishi zarur. Talabaning bilim darajasiga mos materiallar o‘zlashtirish jarayonini yengillashtiradi va muvaffaqiyat hissini shakllantiradi.

Daraja mosligi tamoyili materiallarning CEFR darajalariga muvofiq tanlanishini nazarda tutadi. Boshlang‘ich darajadagi talabalar uchun sodda va tushunarli materiallar tanlansa, yuqori darajadagi talabalar uchun tanqidiy fikrlash va tahlilni talab qiluvchi murakkab materiallardan foydalaniladi. Bunday yondashuv talabalarning individual rivojlanish sur’atini qo‘llab-quvvatlaydi hamda ta’lim samaradorligini oshiradi.

O‘quv materiallarini moslashtirish tamoyillari

Moslashtirish (adaptation) mavjud materiallarni talabalarning ehtiyojlari va o‘quv maqsadlariga mos ravishda qayta ishlash jarayonidir. Tomlinson (2013) materiallarni moslashtirishni ta’lim jarayonining ajralmas qismi sifatida baholaydi. Moslashtirish murakkab matnlarni soddalashtirish, qo‘shimcha izohlar berish, vizual vositalardan foydalanish yoki topshiriqlarni differensiallashtirish orqali amalga oshiriladi.

Moslashtirish jarayonida talabalarning o‘rganish strategiyalari ham hisobga olinadi. Chamot (2005) ta’kidlaganidek, har bir talaba axborotni turli usullar orqali o‘zlashtiradi. Shu sababli diagrammalar, jadvallar, klasterlar va boshqa vizual vositalardan foydalanish materiallarning tushunarliligini oshiradi va o‘quv jarayonini samaraliroq qiladi.

Individuallashtirish tamoyillari

Individuallashtirish differensial yondashuvning eng muhim tarkibiy qismlaridan biri bo‘lib, ta’lim jarayonini har bir talabaning shaxsiy ehtiyojlari va qobiliyatlariga moslashtirishni nazarda tutadi. Gardnerning ko‘p intellektlar nazariyasiga ko‘ra, talabalar turli xil o‘rganish uslublariga ega bo‘ladilar. Shu sababli o‘quv materiallari va topshiriqlar ham turli shakllarda taqdim etilishi lozim.

Individuallashtirilgan ta’lim jarayonida talabalarga tanlov imkoniyati beriladi, topshiriqlar murakkablik darajasiga ko‘ra farqlanadi va individual qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari joriy etiladi. Bunday yondashuv har bir talabaning o‘z salohiyatini namoyon etishiga imkon yaratadi hamda ta’lim natijalarini yaxshilaydi.

Talabalar motivatsiyasini oshirishdagi ahamiyati

Differensial yondashuvning asosiy afzalliklaridan biri talabalar motivatsiyasini oshirishidir. Deci va Ryan (2000) nazariyasiga ko‘ra, motivatsiya mustaqillik, kompetentlik va ijtimoiy bog‘liqlik ehtiyojlari qondirilganda rivojlanadi. Talabalarning

qiziqishlari va ehtiyojlariga moslashtirilgan materiallar aynan shu ehtiyojlarni qondirishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, Vygotskiyning Yaqin rivojlanish zonasi nazariyasiga ko‘ra, talaba o‘z imkoniyatidan biroz yuqori darajadagi topshiriqlarni pedagogik yordam orqali muvaffaqiyatli bajara oladi. Differensial yondashuv asosida ishlab chiqilgan materiallar talabaga muvaffaqiyat hissini beradi, o‘ziga bo‘lgan ishonchni mustahkamlaydi va ichki motivatsiyani kuchaytiradi.

Natijada talabalar o‘quv jarayonida faolroq ishtirok etadilar, mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini rivojlantiradilar va yuqori akademik natijalarga erishadilar.

XULOSA

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, differensial yondashuv asosida o‘quv materiallarini tanlash, moslashtirish va individuallashtirish zamonaviy ta’limning muhim talablaridan biri hisoblanadi. Talabalarning individual ehtiyojlari, qiziqishlari va tayyorgarlik darajasini hisobga olgan holda ishlab chiqilgan materiallar ta’lim samaradorligini oshiradi hamda o‘quv jarayonini yanada mazmunli qiladi.

Shuningdek, differensial yondashuv talabalarning ichki motivatsiyasini rivojlantirish, mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini shakllantirish va akademik natijalarini yaxshilashga xizmat qiladi. Shu sababli o‘quv materiallarini tanlash, moslashtirish va individuallashtirish tamoyillaridan samarali foydalanish zamonaviy pedagogik faoliyatning ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Canagarajah, S. (2013). *Translingual practice: Global Englishes and cosmopolitan relations*. Routledge.

Chamot, A. U. (2005). Language learning strategy instruction: Current issues and research. *Annual Review of Applied Linguistics, 25*, 112–130.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry, 11*(4), 227–268.

Gardner, H. (2011). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences* (3rd ed.). Basic Books.

Hall, T. (2002). Differentiated instruction. *Effective Classroom Practices Report*. National Center on Accessing the General Curriculum.

Hyland, K. (2007). *Genre and second language writing*. University of Michigan Press.

Macalister, J., & Nation, I. S. P. (2011). *Case studies in language curriculum design*. Routledge.

McGrath, I. (2013). *Teaching materials and the roles of EFL/ESL teachers: Practice and theory*. Bloomsbury Academic.

Seow, A. (2002). The writing process and process writing. In J. C. Richards & W. A. Renandya (Eds.), *Methodology in language teaching: An anthology of current practice* (pp. 315–320). Cambridge University Press.

Tomlinson, B. (2013). *Developing materials for language teaching* (2nd ed.). Bloomsbury.

Tomlinson, C. A. (2017). *How to differentiate instruction in academically diverse classrooms* (3rd ed.). ASCD.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.